

MIKÓ GÁBOR

Az 1544. évi első tordai országgyűlés

(Adatok a Magyar Királyság és Erdély 1544. évi politikatörténetéhez)

I. Bevezető – a XVI. századi országgyűlési emlékek feltártságáról

Mindannak forrásjellegű alapjait, amit napjainkban a XVI. századi Magyar Királyság és Erdély országgyűléseiről tudunk, a történész elődök a XIX. század végén rakták le. A Magyar Tudományos Akadémia 1871-ben fogott neki két nagy kiadványsorozata előkészítéséhez, amik közül az egyikben 1526-tól kezdve a Magyar Királyság, a másikban 1540-től fogva az önálló erdélyi országrész (a későbbi Erdélyi Fejedelemség) diétáinak forrásait tervezte közzétenni. Az első sorozat¹ főszerkesztőjének Fraknói Vilmost tették meg, míg a másikénak² Szilágyi Sándort. A két vállalkozás egy időben indult, eltérően alakult azonban későbbi soruk. Míg Szilágyi saját kiadványával bő két évtized alatt huszonegy megjelentetett kötetig jutott (amikkel egészen 1699-ig tett közzé erdélyi országgyűlésekkel kapcsolatos forrásokat), addig ugyanezen idő alatt a MOE sorozatából, aminek szerkesztésébe a kilencedik kötettől kezdve Károlyi Árpád is bekapcsolódott, tizenkét kötet jelent meg, közülük az utolsó az 1606. évet tárgyalta. A lényeg értelemszerűen nem abban rejlik, hogy a MOE szerkesztése lassabban folyt, hanem abban, hogy míg az EOE időben Buda töröktől való visszafoglalásán (1686) és a Diploma Leopoldinum kiadásán (1690) is túlhaladt, addig a másik sorozat torzón maradt.³ A kötetek struktúrája mind a MOE-ben, mind az EOE-ben végig

¹ Magyar Országgyűlési Emlékek. I. (1526–1536). Szerk. FRAKNÓI VILMOS. Budapest, 1874. (továbbiakban: MOE)

² Erdélyi Országgyűlési Emlékek. I. (1540–1556). Szerk. SZILÁGYI SÁNDOR. Budapest, 1875. (továbbiakban: EOE)

³ A folytatást az Magyar Tudományos Akadémia 1963-ban határozta el. A munkálatok, amik célja az 1607–1790 közötti országgyűlések forrásanyagának közreadása volt, 1964-ben kezdődtek. Tíz évvel később Benda Kálmán a Történelmi Szemle hasábjain beszámolt a munka állásáról. Akkorra már források igen tekintélyes jegyzéke gyűlt össze cédulák formájában, ám ezek szisztematikus kiadása később elmaradt. Benda soraiból kiolvasható, hogy milyen nehézségekbe ütközött (sok esetben lehetetlen volt) a határon túli levéltárakból a források összegyűjtése. (Hozzátehetjük: napjainkban sem lenne egyszerű feladat.) A cédulaanyag lelőhelyéről nincs tudomásom. BENDA KÁLMÁN: A Magyar Országgyűlési Emlékek. Beszámoló egy forráskiadvány-sorozat munkálatairól. Történelmi Szemle 17 (1974) 650–655. Vö. UÓ: Erdély története a fejedelemség korában. In: Tanulmányok Erdély történetéről. Szerk. RÁCZ ISTVÁN. Debrecen, 1988. 77.; BENDA KÁLMÁN–PÉTER KATALIN: Országgyűlések a kora újkori magyar történelemben. Budapest. 1987. – A munka

ugyanaz maradt. Az általában országgyűlések szerint csoportosítva közzölt kútfőket ún. „történeti bevezetők” előzték meg. Ezek ma már (lévén általában a források deskriptív magyar nyelvű kivonatai) némileg elavultnak tekinthetőek, ugyanakkor számos esetben mégis részletesebbek, mint bármelyik később született eseménytörténeti feldolgozás.

Kifejezetten a XVI. századi országgyűlésekkel foglalkozó szakmunkák a két sorozat megjelenése óta alig születtek.⁴ A Magyar Királyságot illetően, úgy látszik, elsősorban a szlovák történész, Jozef Karpat 1947-ben megjelent monográfiája veendő tekintetbe.⁵ Ő részletesen ele-

megszakadását és a publikációk sajnálatos elmaradását SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN 18. századi diétákról írt alapvető monográfiája is hangsúlyozza: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792. Keszthely, 2010.² (továbbiakban: SZIJÁRTÓ 2010.) 25–26.

⁴ A XVII–XVIII. századi Magyar Királyságot illetően azonban – a hiányzó alapforráskiadvány(ok) ellenére – több, nagyobb lélegzetvételű munka is született a közelmúltban: JEAN BÉRENGER–KECSKEMÉTI KÁROLY: Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918. Budapest, 2008. 3–194. (Recenzióját lásd SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN: A kora újkori magyar rendiség az újabb szakirodalomban. *Aetas* 24 [2009/3] 84–94.); PÁLFFY GÉZA: Egy elfelejtett kiegészítés a 17. századi magyar történelemben. Az 1622. évi koronázódiéta Sopronban. In: Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés. Szerk. DOMINKOVITS PÉTER–KATONA CSABA. (*Annales Archivi Soproniensis*. 1.) Sopron–Budapest, 2014. 17–59.; SZIJÁRTÓ 2010.; UÓ: A 18. századi Magyarország rendi országgyűlése. (A magyar országgyűlések története) Budapest, 2016.; FORGÓ ANDRÁS: Egyház, rendiség, politikai kultúra. Papok és szerzetesek a 18. század országgyűlésein. Budapest, 2017. – Jelentősek továbbá mindenekelőtt a 2012 novemberében tartott „Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig” című konferencia előadásaiából szerkesztett kötetből (Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig. Szerk. DOBSZAY TAMÁS et al. Budapest, 2013. [továbbiakban: Rendiség]) a kifejezetten 1790 előtti diétákkal foglalkozó írások: PÁLFFY GÉZA: A magyar országgyűlés helyszínei a 16–17. században. A szimbolikus politikai kommunikáció kora újkori történetéhez. Uo. 65–87.; DOMINKOVITS PÉTER: Vármegye és országgyűlés a 17. században. A nyugat-dunántúli törvényhatóságok példáján. Uo. 102–122.; TATJANA GUSZAROVA: Vármegyei követek a magyar országgyűlés alsótábláján a 17. században. Társadalmi kép. Uo. 123–143.; H. NÉMETH ISTVÁN: A szabad királyi városok a 16–17. századi országgyűléseken. Uo. 144–161.; GEBEI SÁNDOR: A Rákóczi-szabadságharc országos gyűlései. Uo. 162–184.; KALMÁR JÁNOS: Adalékok az 1708. évi pozsonyi országgyűlés megnyitásának körülményeihez. Uo. 210–217.

⁵ JOZEF KARPAT: *Zákonodarná moc v Uhorsku v Rokoch 1526–1604*. Bratislava, 1944. (Aránylag részletes német nyelvű összeggzéssel. Rövid recenziója FÜGEDI ERIKTŐL: *Századok* 81 [1947] 308–309.); Karpat később legfontosabb megállapításait németül is publikálta: JOZEF KARPAT: *Rückbildung der gesetzgebenden Gewalt des ständischen Reichstages in Ungarn nach dem Jahre 1526*. In: *Album Elemér Mályusz*. (Études présentées à la Commission Internationale Pour L’Histoire des Assemblées D’États LVI. Székesfehérvár–Budapest 1972. Bruxelles, 1976. 307–317.; Mindenekelőtt Karpat monográfiájához utalja az olvasót a XVI. századi Magyar Királyság történetének legújabb mérvadó monográfiája: PÁLFFY GÉZA: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010. (História

mezte a országgyűlések működését, ami során értelemszerűen leginkább a MOE-re támaszkodott. Az erdélyi fejedelemség diétáinak szintén született monografikus feldolgozása, ezt Trócsányi Zsolt jegyezte,⁶ akinek ezen irányú kutatásai összegzése volt a már halála után, 2005-ben megjelent munkája.⁷ A következő generációk munkásságából az országgyűléseket illetően mindenekelőtt Oborni Teréz művei emelendők ki,⁸ míg az igazságszolgáltatás gyakorlati működését tekintve Bogdándi Zsolt és Dáné Veronka írásai.⁹ A Bethlen-kori erdélyi országgyűlésekről nemrégiben külön tanulmány is megjelent.¹⁰

Mind az EOE, mind a MOE egyaránt hatalmas forrásbázison alapszik. Ezzel (is) magyarázható, hogy utóbb kiegészítések csak egészen minimális számban jelentek meg. Arra is utalni kell azonban, hogy valójában egyik sorozatnak sincsen a forrásbázisa feltárva. Bevezetők mindkettő esetében csak az első kötetekhez készültek, itt vannak felsorolva

könyvtár. Monográfiák. 27.) 289., 187. jz.; Ezen kötet megjelenése óta kifejezetten a XVI. századi országgyűlések tárgyában született: BESSENYEI JÓZSEF: A tractatus diaetalis I. Ferdinánd uralkodása idején. In: Rendiség 88–101.

⁶ TRÓCSÁNYI ZSOLT: Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései. Adalék az erdélyi rendiség történetéhez. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 76.) Budapest, 1976. (továbbiakban: TRÓCSÁNYI 1976.)

⁷ TRÓCSÁNYI ZSOLT: Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben. Budapest, 2005.

⁸ OBORNI TERÉZ: Tartományból ország: erdélyi változások a 16. század első felében. In: Uő: Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben. (Udvertörténet kötetek. 4.) Budapest, 2011. 16–29.; Uő: Kettős függésben: Erdély államisága a XVI. században. In: Uo. 71–73.; Uő: Az Erdélyi Fejedelemség állama és berendezkedése. In: Fortuna vagy Fatum árnyékában? Fejezetek az Erdélyi Fejedelemség történetéből. Szerk. KOVÁCS KISS GYÖNGY. Kolozsvár, 2014. 15–30., főleg 23–25.; Uő: Erdélyi országgyűlés – székelyek rendi nemzetgyűlése. In: Székelyföld története. II. 1562–1867. Szerk. EGYED ÁKOS–HERMANN GUSZTÁV MIHÁLY–OBORNI TERÉZ. Székelyudvarhely, 2016. 190–193.

⁹ BOGDÁNDI ZSOLT: Az erdélyi központi bíráskodás kialakulása és főbb jellegzetességei (1541–1571). In: A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán. Szerk. MÁTHÉ GÁBOR. Budapest, 2014. 117–139.; Uő: A fejedelemség kori törvénykezési szakaszokról (1556–1600). Erdélyi Múzeum 77 (2015) 64–83.; Uő: Az erdélyi táblai perfolymról és az ítélmesterek tevékenységéről a 16. század második felében. In: Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére. Szerk. DÁNÉ VERONKA–LUPESCUNÉ MAKÓ MÁRIA–SIPOS GÁBOR. Kolozsvár, 2016. 39–47.; DÁNÉ VERONKA: „Minden birodalmak ... törvénnyel is oltalmaztatnak.” Az Erdélyi Fejedelemség törvénykezése. Korunk 24 (2013/3) 51–56.; Uő: Bethlen „jog- és társadalomharmonizációja”. In: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai. Szerk. DÁNÉ VERONKA et al. Kolozsvár, 2014. (továbbiakban: Bethlen) 288–294.

¹⁰ HORVÁTH ATTILA: Bethlen Gábor korának erdélyi országgyűlései. In: Bethlen 259–265.

azok a levéltárak és könyvtárak, amiket a szerkesztők használtak.¹¹ Mindkét kiadványból kiderül, hogy eleinte mindenekelőtt a miniszteri felszólításra az egyes hatóságok által beküldött iratjegyzékekből tájékozódtak.¹² Később aztán előfordult, hogy a helyszíni kutatás új forrásokra derített fényt.¹³ Különösen az EOE esetében szembetűnő, hogy az első kötetben szereplő forrásjegyzék mennyire eltér a későbbi kötetekben idézett gyűjteményektől. Ennek alapján egyértelmű, hogy számos olyan gyűjtemény tartalmaz erdélyi országgyűlésekkel kapcsolatos iratokat, amikről az első kötet összeállításakor Szilágyinak még nem volt tudomása. Ezek tartalmáról azonban semmilyen leírás nem készült. Nem tudjuk, ki, mikor forgatta át őket, és azt sem, hogy pontosan milyen anyagot tartalmaztak. Ennek folytán az EOE (hozzátehetjük, a MOE) kiegészítésének kérdésére nem lehet pontos választ adni. Trócsányi ugyan alapvető munkájában úgy írt, hogy már csak elvétve maradt publikálatlan, erdélyi diétákkal kapcsolatos forrásanyag,¹⁴ Kiss András egy forrásközleményéből,¹⁵ illetve még inkább a saját (elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában,¹⁶ illetve szűrőpróbaszerűen a Magyar Országos Levéltárban folytatott) kutatásaimból úgy látom, hogy ez legfeljebb megszorításokkal fogadható el. Pontosabban akkor lehetne a kérdéstről állást foglalni, hogy ha elkészülne egy olyan mutató, ami pontosan regisztrálná, hogy az EOE-ben idézett gyűjtemények 1) jelenleg hol lelhetők fel, illetve fellelhetők-e egyáltalán, 2) leírná, hogy mely évkörökre tartalmaznak országgyűlésekkel kapcsolatos kútfőket. Egy effajta segédlet (aminek

¹¹ EOE XI– XIV.; MOE XIV–XXIX.

¹² EOE XII. 537.; MOE I. XII–XIII.

¹³ Az EOE esetében ilyen pl. Hilibi Gál László több kötetből álló, Szilágyi által mindig csak *Chartophilacium* címmel illetett gyűjteménye, amit az első kötethez írt bevezetőjében még lappangónak nevezett (EOE I. x.), ám a nyolcadik kötettől kezdve sokszor történik rá hivatkozás. (A Hilibi Gál László-gyűjteményt jelenleg a kolozsvári Egyetemi Könyvtár [Biblioteca Centrală Universitară Lucian Blaga] kéziratárában [Colecții speciale] őrzik – Szabó András Péter szíves közlése.) Éppígy említhető a megyei levéltárak esete, amik mindegyikét elpusztultnak tünteti fel az első kötet bevezetője, azonban a XII. kötettől fogva számos irat lelőhelyeként Udvarhely megye levéltára szerepel.

¹⁴ TRÓCSÁNYI 1976. 15.

¹⁵ KISS ANDRÁS: Kiadatlan erdélyi országgyűlési emlékek az ország romlásának idejéből. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója emlékére. Szerk. TUSOR PÉTER–RIHMER ZOLTÁN–THOROCZKAY GÁBOR. Budapest 1998. (továbbiakban: KISS 1998.) 299–307.

¹⁶ Ennek eredményeiről vázlatos áttekintést adtam „A Magyar és az Erdélyi Országgyűlési Emlékek bővítésének lehetőségeiről” című tanulmányomban (megjelenés alatt a *Lybumbus* folyóiratban).

elkészítését elsődleges fontosságúnak tartom) egyúttal a szövegkiadások könnyebb ellenőrzését is lehetővé tenné.¹⁷

II. Egy ismeretlen országgyűlési törvénykönyvről

Jóllehet az előbb említett segédlet elkészülte előtt a rendszerezett forrásfeltárás kevésbé megvalósítható, mégis (a feltáratlan forrásokra egy példaként) nem tartom haszontalannak egy olyan dokumentum közzétételét, amit nemrégiben találtam Kassa város levéltárában, az országgyűlési iratok gyűjteményében. A folió méretű ívre feljegyzett szöveg címe szerint az egy, a három erdélyi nemzet által a Szentháromság ünnepét követő hétfőn, Tordán tartott gyűlés határozatait foglalja magában. Jóllehet a szövegben sehol sem olvasható a kiadás éve, az mégis viszonylag könnyen kitalálható. Egyfelől az említett három nemzet (és nem pedig egy uralkodó) nevében van kiállítva, ez pedig az 1557. évet megelőző keletkezést valószínűsíti. Ezt tovább pontosítja az első határozat, ami egy bizonyos kincstartót ruház fel szinte teljes teljhatalommal arra, hogy egyes várak ügyében a törökökkel tárgyaljon – a kincstartón pedig minden bizonnyal Fráter Györgyöt kell értenünk. Ezután az EOE első kötetéből egy, a nagyszebeni számadáskönyvekből idézett bejegyzés (ami alapján Szilágyi is regisztrálta a gyűlés megtartását) segítségével a határozatok pontos datálása is lehetségessé vált: kétségtelenül az 1544. esztendőben keletkeztek.

A cikkelyek felbukkanását azért is tartom különösképp szerencsésnek, mert az 1540–1571 közötti években született erdélyi országgyűlési határozatgyűjtemények korpuszát (minden bizonnyal azért, mert régiségük folytán ezek számítottak legértékesebbnek) már a XVIII. században feltérképezték. Hilibi Gál László munkájában ezen évkörből 56 törvénykönyvet regisztrált és (amennyiben tudomása volt róla) a hiteles példányok lelőhelyét is feltüntette.¹⁸ Ám nem ő volt az, aki a gyűjtés nagy részét elvégezte, ugyanis a XVIII. század végén összeállított nagy kéziratok kollektívákban az általa felsorolt diéták határozatai egytől-egyig szerepeltek már.¹⁹ Jóllehet ezek mind csak másolatok, a források feltárásában

¹⁷ Ez a feladat a MOE esetében összehasonlíthatatlanul könnyebb, mert ennek forrásai túlnyomórészt a bécsi kormányzatszervek levéltári anyagán alapulnak.

¹⁸ G[ÁL] L[ÁSZLÓ]: Az erdélyi diaeták végzéseinek nyomdokai, és a Compilata Constitutio után költ articulások kivonata. Kolozsvár, 1837.

¹⁹ A Gál Lászlónál felsorolt összes országgyűlési törvénykönyv szövegét megtaláltam: pl. abban a jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (továbbiakban: MNL OL) őrzött gyűjteményben, ami egykor Mike Sándor tulajdonában volt: *Articulorum diaetaliū principatus Transsilvaniae*. Tom. I. (1540–1600). F135/168.; az Országos Széchényi

nyilvánvalóan törekedtek a teljességre.²⁰ (Megjegyzendő, hogy az Erdélyi Fejedelemség törvényalkotási hagyatékának az összegyűjtése, amit részint maguk a fejedelmek, részint magángyűjtők, részint később a főkörmányszék is folytatott, rendkívül érdekes folyamat, aminek feltárása minden bizonnyal számos adalékkal járulna hozzá a XVII–XVIII. századi hazai művelődéstörténeti ismereteinkhez.) E nagy gyűjtést a vizsgált harminc éves időszakot illetően az EOE is csupán négy további határozatgyűjteménnyel egészítette ki, ezek mindegyike a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv egyik „elődjéből”, a császári titkos levéltárból került elő.²¹

Könyvtár (továbbiakban: OSZK) kéziratárában Fol. Lat. 4430. jelzeten őrzött kollekciónban, ami 1945-ig a keszthelyi Festetics-könyvtárban volt: *Constitutiones Transilvaniae*. Tom I. (1505–1600); a Magyar Tudományos Akadémia (továbbiakban: MTA) Könyvtárának kéziratárában MS jogtudomány/országgyűlések 39. sz. alatt fellelhető *Articuli diaetales* c. gyűjtemény első kötetében (korábban Jancsó Imre könyvtárában).

²⁰ Az EOE bevezetője (I. VII–X.) röviden ismerteti a XVIII–XIX. századi, bécsi udvari utasításokra készülő gyűjteményeket. Az ott leírt gyűjtemények és azok lelőhelyei azonban ma már egyértelműen nem azonosíthatók. Az első egy olyan kollekción volt, ami a túlnyomórészt magyar nyelven fogalmazott országgyűlési artikuluszokat mind eredeti formájukban, mind latin fordításban tartalmazta. Ez a kilencötetes gyűjtemény „a főurak által lemásoltatván meglehetősen elterjedést nyert s az Akadémiában, Nemzeti Muzeumban, de főként az Erdélyi Muzeumban több példányban meg van”. (EOE I. IX.) Magam azonban efféle gyűjteményre sem OSZK, sem az MTA kéziratárában nem akadtam, és úgy tűnik, az Erdélyi Múzeum fennmaradt állagaiban sincs meg. (Utóbbira lásd Kiss 1998. 300.) Van azonban egy efféle kollekción a MNL OL-ban, az egykori guberniumi levéltárban, ami az artikuluszokat valóban két hasábjában tartalmazza, a lapok bal oldalán az eredeti szövegeket, jobb oldalt pedig a fordításokat. (MNL OL F 135/183–190.) – A második gyűjtésre Szilágyi szerint 1793-ban került sor és többek közt ennek eredményéből jött létre utóbb a főkörmányszéki levéltár „IV. pótlékkötete” (EOE I. X.). Effajta jelzetet a nevezett levéltárban ma már nincsen, a gyűjteményt feltehetően a diétai iratokat egyesítő, jelenleg MNL OL F 135 jelzetű fondba sorolták be. – A harmadik gyűjtés 1827-ben folyt és ennek végeztével egy hiteles másolatokból készült gyűjteményt terjesztettek az erdélyi udvari kancellária elé, „s így jött létre az a gyűjtemény, mely az erdélyi udv. cancelláriai levéltárban ma is meg van”. (EOE I. X.) Ennek anyagában ez a kollekción, úgy tűnik, már nincsen meg, de valószínűleg már az EOE szerkesztése során sem volt ott, hiszen a huszonegy kötet egyikében sincsen rá ily módon hivatkozás. – További vizsgálatra érdemesek azok a kollekción, amik az OSZK kéziratárában nagyobb számban vannak, mivel ezeket, úgy tűnik, az EOE szerkesztésekor alaposabban nem vizsgálták meg, vagy legalábbis nem hivatkoztak rájuk, kivéve a Fol. Lat. 1087. (Joseph Karl Eder gyűjteményéből) és a Fol. Lat. 1094. (provenienciája ismeretlen, az EOE-ben tévesen 1091-es számon említve) jelzeten lévő köteteket. Vannak természetesen olyanok is (mint pl. a Festetics-könyvtár fent említett, hétkötetes gyűjteménye), amik az 1870-es években még nem is voltak a Nemzeti Múzeum kéziratárában, hanem magángyűjteményekben lappangtak.

²¹ EOE I. 315., 319., 323., 382. Az EOE természetesen magukon a törvénykönyveken kívül rengeteg, országgyűlésekhez kötődő, korábban kiadatlan iratot is közölt.

A továbbiakban az országgyűlés határozatainak ismertetésére térek rá. Mivel a Buda elestét követő esztendőkből jellemzően évente több *congregatio* ült össze Erdélyben,²² ebből következően az azokon elfogadott határozatok jelentős része egy-egy aktuális problémára próbált választ találni, és nem „örök időkre” szóló rendelkezéseket hoztak. E gyűlésen sem volt ez másként. Ezért úgy döntöttem, hogy a cikkelyeket nem egyenként külön-külön, hanem egy rendszerbe foglaltan fogom bemutatni. Két határozatot azonban jelentőségük folytán mégis kiemeltem, ezek egyike az adószedéssel kapcsolatos, a másik pedig az 1544. év eseménytörténetéhez szolgáltat unikális adatokat.

A *congregatio* a török fenyegetés árnyékában ült össze. Ez általánosságban is igaz lehetne, jelen esetben azonban többről volt szó. Az első cikkelyből kiviláglik ugyanis, hogy Szulejmán császár (könnyen lehet, hogy ugyanaz az Orucs/Urudzs,²³ aki Buda oszmán elfoglalásakor többször is tárgyal Izabella királynéval és tanácsosaival) már korábban megérkezett Erdélybe, mégpedig konkrét követelésekkel. Ezekről csak annyit tudunk, amennyi a határozatokból kikövetkeztethető. A viták egy része különböző várak körül forgott. Hármat a cikkelyek meg is neveznek: Fogarast, Csicsót és Küküllővárat. Fogaras ügye Maylád István 1541 nyarán történt elfogása óta húzódott. Mint ismeretes, Maylád elfogása előtt két török és két román (akiket a törvénykönyv tizedik cikkelye bojárok-nak nevez)²⁴ került túszként a várba.²⁵ Őket férje fogságba vetése után a

²² TRÓCSÁNYI 1976. 16.

²³ A törvénykönyv első cikkelye a követet *Wrwz* császárnak nevezi (lásd a Függelékben), magam azonban a (nyilván hallás után leírt) névalak hasonlósága, továbbá a magyar ügyekben való „tapasztalata” miatt azonosíthatónak tartom Orucs császárszal, akit ilyen néven említ a Verancsics munkái között kiadott, *Memoria rerum* címet viselő krónika. E szerint Orucs Buda 1541. évi elfoglalásakor Szulejmán szultán „fő” követe volt, és többször is felkereste Izabella királynét. Lásd: 1504–1566. *Memoria rerum*. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete. S. a. r., jegyz. BESSENYEI JÓZSEF. Budapest, 1981. 61., 64., 70.; A krónika azonban nem Verancsics, hanem több különböző szerző munkájából létrejött kompiláció, lásd Beszenyei József kötetbeli Utószavát. A mű első kiadása: Verancsics Antal összes munkái. Közli SZALAY LÁSZLÓ. II. (*Monumenta Hungariae Historica. Scriptores. 3.*) Pest, 1857., az Orucsra vonatkozó lapszámok: 55., 58., 64. – Ezen kívül egy Urudzs nevű császár 1554-ben járt Erdélyben, mivel azonban ez tíz évvel a most tárgyalt események után történt, a két személy azonossága nem bizonyítható. Lásd SZILÁGYI SÁNDOR: Erdélyország története tekintettel mivelődésére. I. Pest, 1864. (továbbiakban: SZILÁGYI 1864.) 326–327. (a referencia megjelölése nélkül)

²⁴ Lásd a Függelékben a X. cikkelyt.

felesége, Nádasdy Anna nem bocsátotta szabadon. Mivel azonban a szultán ezt többször követelte, az 1543 novemberében Marosvásárhelyen összeült országgyűlésen a rendek az ott elfogadott törvénykönyv legelső cikkelyébe foglalták, hogy a három nemzet összesen háromezer katonát állít ki Fogaras elfoglalására.²⁶ Ebből azonban, úgy tűnik, nem lett semmi, legalábbis a most elemzett országgyűlés ismét követek indításáról határozott Nádasdy Annához, hogy a királyné és az ország nevében próbálják meg rávenni a többi túszt szabadon engedésére.²⁷ Tudjuk, hogy a próbálkozás ismét kudarcba fulladt: a túsztok csak 1545 májusában szabadultak.²⁸ Csicsó és Küküllővár birtokáért pedig régóta vita folyt a moldvai vajda és Izabella királyné között, aki azt hitbértként kapta a Szapolyai Jánossal kötött házassága idején.²⁹ A korábbi szakirodalom egy krónika-bejegyzés³⁰ alapján már feltételezte, hogy 1544-ben határoztak Csicsó lerombolásáról,³¹ Szilágyi Sándor pedig úgy vélte, hogy egy ismeretlen időpontban tartott országgyűlés dönthetett a vár elpusztításáról.³² Úgy tűnik, a most elemzett *congregation* dönthettek erről. Csicsót, ami a korábbi feltevésekkel ellentétben nem elszigetelten, hanem egy középkori út mentén állott,³³ két évtizeddel később valóban romként említik,³⁴ Küküllővárról azonban nem tudjuk, hogy erre a sorsra jutott volna. Hogy további erdélyi várakkal kapcsolatban is voltak-e török követelések, a talányosan fogalmazott első cikkely alapján nem lehet kétséget kizáróan megmondani. A rendek mindenesetre jónak látták – „*mivel hogy eddig közülük senki nem volt a szultánnál követségben*” – egy nuncius útnak indítá-

²⁵ Bővebben: MAJLÁTH BÉLA: *Maylád István*. Budapest, 1889. 104–107.; EOE I. 29.; Többek közt a Maylád-kori várról is lásd KOVÁCS ANDRÁS: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben. 1541–1720*. Budapest–Kolozsvár, 2003. (továbbiakban: KOVÁCS, 2003.) 87–88.

²⁶ EOE I. 183. Egy másik cikkelyből úgy tűnik, hogy a török túsztok, vagy legalábbis egyikük ekkor már szabad volt: uo. 185. Vö. még 119.

²⁷ Lásd a Függelék (II. és X. cikkely).

²⁸ EOE I. 198. (Hieronymus Ostermayer krónikája alapján).

²⁹ Az ügy Mátyás-kori előzményeire lásd MARIUS DIACONESCU: *Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare*. *Analele Putnei* 9 (2013/1) 91–111.; VERESS ENDRE: *Izabella királyné. 1519–1559*. Budapest, 1901. (továbbiakban: VERESS 1901.) 253.; BALOGH JOLÁN: *Az erdélyi renaissance*. Kolozsvár, 1943. (továbbiakban: BALOGH 1943.) 219–220.

³⁰ BARABÁS SAMU: *A Székely krónika*. *Történelmi Tár* (1880) 638.

³¹ VERESS 1901. 253.; Szolnok-Dobokavármegye monographiája. II. A vármegye községeinek részletes története. Tagányi Károly és Réthy László gyűjtését kieg. és szerk. KÁDÁR JÓZSEF. Dés, 1900. (továbbiakban: KÁDÁR, 1900.) 386.

³² EOE I. 125.

³³ BENKŐ ELEK: *A középkori Székelyföld*. I. Budapest, 2012. 388.

³⁴ KÁDÁR 1900. 394.

sát is, akinek feltehetően az adót és az ajándékokat³⁵ is a szultáni udvarba kellett vinnie. A három személyt, akiket lehetséges követnek jelöltek, a három erdélyi nemzetből választották ki: a magyarok közül Kemény Jánost,³⁶ a szászok közül Johann Glesant,³⁷ a székelyek közül pedig Székely Mátét. A követjárásról azonban, ha valóban meg is történt 1544-ben, semmiféle adatot nem találtam.

*

A törvénykönyv kilencedik cikkelye az adófizetésről rendelkezik. Jobbágyonként harmincöt dénár befizetését írták elő, ennek pontos szabályozására pedig nem volt szükség, elegendőnek ítélték arra utalni, hogy „az előző adókivetésnek megfelelően” kell fizetni. Ezzel az 1543 novemberében Marosvásárhelyen tartott országgyűlésre hivatkoztak, amin valóban részletesen körülírták az adófizetés szabályait.³⁸ Ezúttal viszont arról tudunk meg (az 1526 utáni erdélyi diétai határozatok közül tudtommal elsőként) új adatokat, hogy miként vált a dénáradó a török szultáni kincstárba beküldhető összeggé. A kivetett összeg behajtására egy

³⁵ Ezekről a továbbiakban még lesz szó.

³⁶ Kolozsmonostori jószágigazgató 1528–1529 között: JAKÓ ZSIGMOND: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei. II. (1485–1556.) (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok. 17.) Budapest, 1990. 4218. és 4278. szám; erdélyi alvajda 1555-ben: uo. 5402. szám. 1556–1558-ig a fejedelmi tanács tagja: TRÓCSÁNYI ZSOLT: Erdély központi kormánya. 1540–1690. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. III. Hatóság- és hivataltörténet. 6.) Budapest, 1980. (továbbiakban: TRÓCSÁNYI 1980.) 29. – Testvére Kemény Péter (ENGEL PÁL: Magyar középkori adattár. CD-ROM. [Budapest], 2001. Genealógia, Mikola rokonsága, 6. tábla: Kemény [gyerőmonostori]), aki Fehér megye ispánja volt 1533-ban: ANDRÁS, W. KOVÁCS: Voievozi și vicevoievozi ai Transilvaniei la conducerea comitatului Alba în Evul Mediu. Annales Universitatis Apulensis Series Historica 15 (2011) 31.

³⁷ Glesan 1548 előtt már járt követként a portán: EOE I. 239., majd az 1548 szeptemberében tartott kolozsvári országgyűlés ismét kiválasztotta e feladatára: EOE I. 242.; 1553 márciusában Ferdinánd király megerősítette küüllővári várnagyságában: MNL OL, Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii (A 57) Tom. III. 126–127. 1554-ben adományként kapta Ferdinánd királytól az elhunyt Haranglábi Elek több Küüllő megyei birtokát (uo. 208., 280.); Ezek mellett további adományokat is nyert az uralkodótól, mert Ferdinánd 1557-ben (nyilvánvalóan az Izabella és János Zsigmond visszatérével előállt helyzettel összefüggésben) Glesan hűtlenségére hivatkozva a Pest megyei Hévíz, Györk és Tótfalva birtokokat elvette tőle és azokat Gosztonyi Boldizsárnak, valamint Horváth Mihálynak adományozta (uo. 370.).

³⁸ EOE I. 120., 185–186. Mivel ezek szerint 1543 novembere óta nem vetettek ki adót, valószínű, hogy országgyűlést sem tartottak.

hónap állt rendelkezésre,³⁹ ezt követően az adószedőknek a pénzt (Balászfalvi) Bagdi György⁴⁰ kezéhez kellett szolgáltatniuk. Az országgyűlés ugyanis őt bízta meg azzal, hogy a dénárban fizetett összegeket Peter Haller nagyszzebeni polgármesternél aranyra váltassa át. Az átváltás után Hallernek az aranyat (értelemszerűen az elszámolással együtt) ismét Bagdinak kellett átadnia, hogy az „amint szükséges, rendelkezésre álljon”. Fontos megemlíteni, hogy bár a törvény szövege csupán „szebeni polgármesterről” beszél, az átváltási megbízást nem Haller városi magisztrátuson belüli rangja magyarázza, hanem sokkal inkább az, hogy ő volt az aranybeváltást végző nagyszzebeni kamara legjelentősebb tagja.⁴¹ Sajnos, a korból nem találtam semmilyen olyan párhuzamot, ami igazolná, hogy más esetekben is hasonló módon történt a törököknek fizetendő adó behajtása, ezt csupán feltételezhetjük.

³⁹ Éppígy egy hónapon belül kellett beszo­l­gáltatni a szultánnak és a pasáknak szánt ajándékokat is, amik mértékéről szintén az 1543 novemberi országgyűlésen döntöttek. Lásd Füg­gelék, VIII. cikkely és EOE I. 185.

⁴⁰ Bagdi Györgyöt Geréb László kalocsai érsek 1501 októberében nevezte ki (Haranglábi Elekkel együtt) zlatolci várának várnagyává: MNL OL, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, 253535. (Az adatot Horváth Richárdnak köszönöm) 1535-ben Balászfalván egy kéte­meletes, toronyszerű udvarházat emeltetett, ezt a későbbi korokban (XVII. század) kasté­llyá bővítették: BALOGH 1943. 217–218.; KOVÁCS, 2003. 111–112. A *Memoriale rerum ante tempora etatis nostre eventarum* címet viselő XVI. századi krónika szerint 1540-ben Bornemissza Boldizsár egyik tanácsadója volt: MARTINUS GEORGIUS KOVACHICH: *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. I. Buda, 1798. 23. (Az adatot idézi NAGY IVÁN: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. II. Pest, 1858. 181.) A krónika újabb, kritikai kiadása: KIRÁLY PÉTER: „Értelme sincs a sok vén pergamennek”. (A *Memoriale rerum ante tempora etatis nostre eventarum*). *Studia Miskolcinsia* 3 (1999) 100–110. 1542-ben a helytartói tanács tagja volt: EOE I. 85., TRÓCSÁNYI 1980. 23. – Az országgyűlésen rá kirótt feladat azért némiképp meglepő, mert nincs tudomásunk róla, hogy a kincstári személyzetnek bármikor is lett volna Bagdi György nevű tagja, lásd minderről TRÓCSÁNYI 1980. Megjegyzendő végezetül, hogy Ambrovit Margittól született fiának szintén a György nevet adta, ennél fogva, különösen a század közepén kérdéses lehet, hogy egy adott ügyben az idősebb, vagy a fiatalabb Györgyről van-e szó. BOGDÁNDI ZSOLT–GÁLFI EMŐKE: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei*. I. 1222–1599. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII/1.) Kolozsvár, 2006. 269. szám.

⁴¹ GUSTAV GÜNDISCH: Peter Haller. Bürgermeister von Hermannstadt und Sachsengraf (1500–1569). *Südosstdeutsches Archiv* 32–33 (1989–1990) (továbbiakban: GÜNDISCH 1989–1990.) 64–65.; Uő: Haller Péter gazdasági vállalkozásai. Adalékok a XVI. századi erdélyi polgári életforma történetéhez. *Erdélyi Múzeum* 52 (1947) 24.; Hallerről újabban lásd még ANDRÁS SZABÓ: Die Beziehungen der siebenbürger Familie Haller zu Wien und zu den Mitgliedern der Familie Habsburg in der frühen Neuzeit. In: *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof*. Szerk. ANNA FUNDÁRKOVÁ–ISTVÁN FAZEKAS. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien. 8.) Wien, 2013. 474., 485–486.

Utolsóként következzen az országgyűlés talán legfontosabb határozatát magában foglaló ötödik cikkely, ami az 1544. év politikatörténeti eseményeihez szolgál új adatokkal. A szakirodalom ezen évből általában három különböző diétát regisztrál. Egyrészt egy július 6-án Sajószentpéteren összeült kongregációt, amin egyes Tisza-vidéki megyék küldöttei vehettek részt⁴² (az egyetlen, eddig e tárgyban felmerült vélemény szerint a gyűlést Fráter György hívhatta össze).⁴³ Másrészt egy augusztus 1-én Tordán tartott gyűlést, amin mind az erdélyi, mind pedig a partiumi megyék küldöttei részt vettek.⁴⁴ Ez volt az önállósuló Erdély történetének első olyan országgyűlése, amin az erdélyiek mellett a partiumi megyék is jelen voltak.⁴⁵ E kettőhöz csatlakozik még egy, Debrecenben tartott kongregáció is, aminek azonban nem ismertek sem a végzései, sem a pontos időpontja, sem pedig a résztvevői.⁴⁶ Ebben a keretben kell a most bemutatott tordai országgyűlést elhelyezni.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy többet tudunk mondani annál, mint hogy az eddig ismert három mellett még június 9-én

⁴² MOE II. 602.

⁴³ MOE II. 597.

⁴⁴ EOE I. 122., 188. Itt található e nevezetes országgyűlés végzéseinek első teljes nyomtatott kiadása. Jóllehet jelentőségével régtől fogva tisztában voltak (lásd a következő jegyzetben idézett irodalmat is), az EOE előtt diétai határozatokat nagyobb számban kiadók szinte kizárólag a magyar nyelven született törvénykönyvekre koncentráltak, így ezt az országgyűlést csak megemlítették. Lásd GRÓF KEMÉNY JÓZSEF–NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN: Erdélyország történeti tára. I. Kolozsvár, 1837. XI.; MIKÓ IMRE: Erdélyi történelmi adatok. I. Kolozsvár, 1855. (bevezető rész). Vö. még LUKINICH IMRE: Erdély területi változásai a török hódítás korában. 1541–1711. Budapest 1918. 49–50.

⁴⁵ OBORNI TERÉZ: Tartományból ország, Erdélyi változások a 16. század első felében. In: Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. Szerk. ZOMBORI ISTVÁN. Budapest 2004. 177.; UÓ: Fráter György kincstartósága Erdélyben. In: Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára. Szerk. HANÁK PÉTER–NAGY MARIANN. Pécs, 1997. 65.; Székelyföld kapcsán lásd UÓ: Székelyföld a keleti Magyar Királyságban, 1526–1562. In: Székelyföld története. I. A kezdetektől 1562-ig. Szerk. BENKŐ ELEK–OBORNI TERÉZ. Székelyudvarhely, 2016. 499. – A régebbi irodalomból lásd pl. BARTA GÁBOR: Az erdélyi fejedelemség születése. Budapest, 1979. 84.; Erdély története. I. A kezdetektől 1606-ig. Szerk. MAKKAI LÁSZLÓ–MÓCSY ANDRÁS. Budapest, 1986. 425. (a vonatkozó rész Barta Gábor munkája); ACSÁDY IGNÁCZ: Magyarország három részre oszlásának története. 1526–1608. (A magyar nemzet története. V.) Budapest, 1897. 250.; SZILÁGYI 1864. 289.

⁴⁶ Egy másik, szintén Debrecenben összeült 1545. évi kongregáció egy cikkelye (2. artikulus) utalt a megtartására. Az 1545. évi határozatokat Kovachich Márton György fedezte fel Bártfa város levéltárában. MARTINUS GEORGIUS KOVACHICH: Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros ... celebratorum. III. Budae. 1801. 190. Innen veszi át MOE II. 607. és szintén erre hivatkozik Magyar törvénytár. Szerk. MÁRKUS DEZSŐ. II. 126.

is tartottak egy országgyűlést. A tordai határozatok ugyanis a némiképp rejtélyes debreceni diétára is kiternek. Mégpedig úgy, hogy egyrészt megnevezik azokat a követeket, akiket Tordáról Debrecenbe küldtek: a magyarok részéről a korábban már említett Kemény Jánost,⁴⁷ a szászok köréből Martin Pilgramot⁴⁸ és Johann Morgondayt,⁴⁹ míg a székelyek részéről Mihályfi Tamást.⁵⁰ Emellett elárulják a debreceni gyűlés pontos dátumát is: június 15-én,⁵¹ vagyis mindössze hat nappal a tordai ülésezés után ült össze. Magától értetődik, hogy a debreceni gyűlésre szóló meghívólevelek jóval korábban kellett keljenek, mint hogy Tordán összegyűltek a három nemzet delegáltjai. Ezért véleményem szerint a tordai és a debreceni gyűlést valójában egyazon ügy két összetartozó állomásának kell tekinteni, ami mögött bizonyára Fráter György szándéka húzódott meg. A török adó megszavaztatása mellett mind az erdélyi rendek előtt, mind a partiumi

⁴⁷ Vö. 36. jz.

⁴⁸ Jóllehet az országgyűlés határozata (V. cikkely) *Martinus Pygler*-ként említi (lásd a Függelék), a nagyszzebeni számadáskönyvek vonatkozó bejegyzésében *Pilgram* név szerepel: EOE I. 121. Az 1547 októberében összeült tordai országgyűlésen is a szászok követe volt: EOE I. 206. 1533-ban nagyszzebeni polgár, 1535–1554 között (az 1540. esztendő leszámítva) mindvégig a nagyszzebeni tanács tagja volt. 1541-ben és 1550-ben szebeni székbíró (*iudex sedis*), 1542-ben *iudex consistorialis*, 1547-ben *iratus*. Mindezen adatokat lásd a városkönyv vonatkozó éveinél: „zu urkundt in das Stadtbuch lassen einschreiben”. Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität. (1522–1565) Szerk. MÁRIA PAKUCS-WILLCOCKS. (Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt. 5.) Hermannstadt–Bonn, 2016. (továbbiakban: PAKUCS-WILLCOCKS 2016.)

⁴⁹ 1520-ban II. Lajos királytól nemességet és címeradományt kapott. Az oklevélben mint a sinki szász szék bírójának szerepel: ÁLDÁSY ANTAL: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei. II/1. 1092–1600. Budapest, 1923. 85–86. Vö. BALOGH 1943. 321.; RADOCSAY DÉNES: Renaissance Letters Patent Granting Armorial Bearings in Hungary. *Acta Historiae Artium* 12 (1966) 86.; 1541-ben is Sinkszék királybírájaként szerepel egy ítéletlevélben: PAKUCS-WILLCOCKS 2016. 132.

⁵⁰ Székely előkelő. Az 1542 márciusi tordai országgyűlés által Izabella királyné fogadására és Erdélybe bevezetésére kijelölt bandérium egyik vezetője volt. OBORNI TERÉZ: Izabella királyné erdélyi udvarának kezdetei. 1541–1551. *Történelmi Szemle* 51 (2009) 28.; Az 1542 augusztusában tartott kolozsvári országgyűlésen beválasztották a Ferdinánd királyhoz indított követségbe: GÜNDISCH 1989–1990. 24., EOE I. 95., 129., 131. 1540-ben már fontos politikai szerepet játszott: Székely oklevéltár. III. (1270–1571) Szerk. SZABÓ KÁROLY. Kolozsvár, 1890. (továbbiakban: SzO III.) 269–270. További, rá vonatkozó okleveles adatok: Székely oklevéltár. II. (1520–1571) Szerk. SZABÓ KÁROLY. Kolozsvár, 1876. 82., 137–138.; SzO III. 304., 310. 1580-ban elhunytként említik: Székely oklevéltár IV. (1264–1707.) Szerk. SZABÓ KÁROLY–SZÁDECSKY LAJOS. Kolozsvár, 1895. 69.

⁵¹ A cikkelyben olvasható „következő vasárnap” fordulat a tordai gyűlés jún. 9-i dátumából kiindulva jún. 15-ként értelmezendő.

megyékben előkészítette a fejedelemség történetének első „közös” országgyűlését, amire aug. 1-jén valóban sor is került.

A sajószentpéteri kongregációt ellenben ki kell rekeszteni a Fráter Györgyhoz és a korai erdélyi történelemhez közvetlenül kapcsolódó gyűlések sorából.⁵² Három tényező támasztja ezt alá. Egyfelől a gyűlés határozatai nem Izabellához királynéhoz, hanem Ferdinánd királyhoz szólnak. Másfelől (jóllehet erre a gyűlésre közel egy hónappal a tordai és három héttel a debreceni diétákat követően került sor) maguk a határozatok egészen más jellegűek, mint amik a másik két országgyűlésen születtek, és a legcsekélyebb utalás sincs arra, hogy a Sajószentpéteren összegyűltek éppen egy Erdélyben tartandó diétára készültek volna. Harmadfelől kétséggé teszi Fraknói feltevését az aug. 1-jére összehívott országgyűlés meghívóleveleinek dátuma is: ezeket Izabella királyné júl. 2-án bocsátotta ki. Ennélfogva a sajószentpéteri gyűlést (júl. 6.) még elméletileg sem hívhatták volna össze abból a célból, hogy esetleg valamiféle, Tordán közösen képviselendő álláspontot alakítsanak ki, hiszen a meghívók kiküldése és a „részelges” *congregatio* időpontja között mindössze négy nap telt el.

Végezetül, csupán szerencsés adalék, de ezen ötödik cikkelynek köszönhetően érthetőbbé válik a határozatok kassai lelőhelye is: a szöveget az erdélyi követek minden bizonnyal átadták vagy lemásoltatták a partiumi megyék képviselőinek Debrecenben, akik egyikén keresztül később Kassára kerülhetett.⁵³

*

Az 1544. évi országgyűlésekkel kapcsolatos kronológia táblázata

Időpont	Helyszín	Résztevők	Határozatok
Jan. 25.	Prága	—	I. Ferdinánd király megerősíti az 1543 novemberében Besztercebányán összeült országgyűlés határozatait.

⁵² Mindazonáltal Fráter György minden bizonnyal küldött követet vagy követeket a gyűlésre, erről tanúskodik az ott elfogadott határozatok 5. cikkelye: MOE II. 603.

⁵³ Párhuzamként idevonható a már említett 1545. évi debreceni gyűlés, aminek határozatai a bártfai városi levéltárban maradtak fenn. Lásd 46. jz.

Jún. 9.	Torda	A magyar, a szász és a székely nemzet követői Erdélyből.	Rendelkezések az adószedés, a töröknek fizetendő adó, a katonáskodás, a törökhöz indítandó követés tárgyában; döntések Fogaras, Csicsó és Kükküllővár ügyében.
Jún. 15.	Debrecen	A partiumi megyék és a jún. 9-i tordai országgyűlés delegáltjai.	Többek közt rendelkezés a törököknek fizetendő adóról.
Júl. 2.	Gyulafehérvár	—	Izabella királyné meghívóleveleket bocsát ki az aug. 1-jére Tordára összehívott országgyűlésre.
Júl. 6.	Sajószentpéter	Pontosan nem meghatározható, feltehetően az északkelet-magyarországi megyék követői.	Határozatok a török elleni védekezés ügyében; az egri püspökség tizedei az egri vár fenntartására fordítandók; az esztergomi érsek elbitorolt birtokai visszaadandók; Ferdinánd király hívjon össze országgyűlést a Tiszán inneni és túli megyék, valamint az erdélyi rendek részére.
Aug. 1.	Torda	A három erdélyi nemzet és a partiumi megyék követői.	Fráter György kincstartó és főbíró (<i>supremus iudex</i>); Erdély és a Partium királyi jövedelmeit, valamint a királynéi és püspöki birtokok jövedelmeit a kincstartó kezeli; a püspöki javak nem elidegeníthetőek; minden évben legyen közös gyűlés az erdélyi és partiumi rendeknek.

Függelék⁵⁴

Deliberatio dominorum regnicolarum trium nationum in comitiis Thorde feria secunda proxima post festum sancte trinitatis⁵⁵ celebratis facta.⁵⁶

(I.) Primo, ut reverendissimus dominus thesaurarius apud Wrwz chawz ex parte arcium agat, quo meliori modo poterit.

(II.) Item, quod licet imperator sepius iam mandaverit, ut arx Fogaras propter captivorum eliberationem obsideretur. Ne tamen ex iniuria aliquid a regno fieri videretur, placuit dominis regnicolis, ut nuncii adhuc ad generosam dominam coniugem magnifici Stephani Maylad tam nomine reginalis maiestatis, quam regni mitterentur, qui de dimissione obsidum apud ipsam dominam laborarent, ne propterea regnum vicini wayvode unacum Thurcis invaderent, unde non parva calamitas huic regno contingere posset.

(III.) Item de apparatu bellico constitutum est, ut quilibet nobilis apparatu, quo meliori fieri potest, se ad bellum apparet.

Nobilis vero decem tantum colonos habens unum equitem armis bene instructum dare debebit, qui autem plures habuerit, de singulis decem colonis singulum unum equitem bene armatum dabit.

(IV.) Item, quod nobiles unius sessionis per se equo, gladio, casside, hasta et clipeo, ut bonum equitem decet, muniti bello interesse debebunt.

Coloni vero capitatim, quo meliori modo fieri potest, parati sunt et se ad bellum armare teneantur, itaque parati esse, ut cum per litteras reverendissimi domini locumtenentis aut eius vicelocumtenentis requisiti fuerint, iuxta continentias ipsarum litterarum, eo quo necesse fuerit, statim ire possint ac valeant.

(V.) De victualibus autem decretum est, ut in Hungaria transigerent, quo ad comitia futura Debreczenii dominica ventura (*jún. 15.*) celebrata,⁵⁷ de

⁵⁴ A szöveg közlése során „A Magyar Országgyűlési Emlékek 1607–1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata” (Századok 108 [1974] 436–475.) vonatkozó részeinek javaslatait tartottam szem előtt.

⁵⁵ 1544. jún. 9.

⁵⁶ Az irat levéltári jelzete: Archiv Mesta Košice (Kassa város levéltára), Supplementum H, Knihy nadmestského zákonodárstva, Nr. 10. Egy ív folió papíron, aminek utolsó (negyedik) oldalára már nem jutott szöveg. A hátlapon rányomott pecsét nyoma látható. A papír vízjele egy körben foglalt kétkarú mérleget mutat, ami egy szárról függ (a száron fentebb egy kör vehető ki), egyúttal a szár a mérleget körülvevő kör alatt is folytatódik. A mérleg tálcái tál alakúak. Vö. www.piccard-online.de/struktur.php – Waage/Im Kreis/mit runder Waagschal; Nr. 116896. (a megtekintés időpontja: 2017. október 5.)

numero dominorum nobilium Joannes Kemen, de numero dominorum Saxonum Martinus Pygler et Joannes Morgonday, de numero autem dominorum Siculorum Thomas Myhalphy ire debebunt.

(VI.) Item de dote reginalis maiestatis ratione duarum arcium Chycho et Kykelewwar domini regnicole decreverunt, ut maiestas sua litteras super ipsa inscriptione arcium exhiberet, ut ipsi de die et tempore solutionis commodius deliberare possint.

(VII.) Item, cum ex regnicolis nemo adhuc in legatione apud imperatorem fuerit, videtur dominis regnicolis res inprimis esse necessaria, ut nuncius aliquis ad imperatorem nomine trium nationum cum bona informatione mittendus ex tribus istis eligeretur.

Persone, ex quibus ad imperatorem in legatione deligentibus, erunt Joannes Glesan, Joannes Kemen et Mattheus Zekel.

(VIII.) Item constitutum est, ut unaquaque natio iuxta limitationem anni preteriti⁵⁸ de censu imperatori ordinando curam⁵⁹ habeat unacum expensis oratorum donariisque imperatori et bassis mittendis, que omnia ad octavum diem festi visitationis Marie in promptu esse debebunt.

(IX.) Item pro censu imperatori ordinando constitutum est, ut iuxta connumerationem proxime contributionis, nonaginta denariorum,⁶⁰ singuli coloni dominorum nobilium triginta quinque denarios contribuere debebunt, que quidem contributio de bonis omnium nobilium ad octavum diem festi visitationis Marie proxime venturum (*júl. 9.*) ad manus egregii Georgii Bagdy administrari debebit ita, ut Georgius Bagdy totam summam ex ipsa contributione collectam ad manus domini magistri civium, ut illam in aurum convertat, dare debeat. Magister vero civium in auro iterum ad manus ipsius Georgii Bagdy eam summam reddita de accepta pecunia ratione assignare debebit, ut cum tempus postulaverit, sine aliqua mora in promptu esse possit.

(X.) Item, quod cesarea maiestas ad supplicationem dominorum regnicolarum arces Chycho et Kykellewar mandavit funditus delere et demoliri, et bona arcium dictarum manibus hominum Petri wayvode dare et assignare integre sine mora debeantur, arcemque Fogaras obsideant et recuperare teneantur, captivosque boyerones Petri wayvode Moldaviensis et Radwl wayvode Transalpinensis dimittere tranquille ad

⁵⁷ Eredetileg a *celebrarentur* szó állt itt, amit azonban a fenti alakra javítottak.

⁵⁸ Az 1543. november 29-i, marosvásárhelyi országgyűlésre utal. Bővebben lásd 39. jz.

⁵⁹ Eredeti olvasat: *curare*.

⁶⁰ Szintén az 1543. november 29-i, marosvásárhelyi országgyűlésre történik utalás. Bővebben lásd 38. jz.

propria debeant ac predictam arcem Fogaras manibus hominum imperatoris, tum optaverit, reddere et assignare deberent, quia si arcem ipsam Fogaras restituere recusarent vel captivos in illa detentos dimittere nollent quoquomodo extunc deinceps nec admonet nec scribet, sed aliquot bassas et zanzakos cum wayvodis Moldaviensi et Transalpinensi in regnum Transsylvanie mitteret, ut regnum ipsum invaderent et recuperarent.

GÁBOR MIKÓ
Der erste Landtag von Thorenburg im Jahre 1544
Unbekannte Daten zur Geschichte Ungarns und Siebenbürgens
in der frühen Neuzeit

Laut jener Fachwerke, die bis heute über die siebenbürgischen Landtage erschienen, fand eine einzige bedeutende Versammlung im Jahre 1544 in Siebenbürgen statt. Sie begann am 1. August in Thorenburg, und sie war der erste solche Landtag, an dem sich nicht nur die Abgesandten der drei Nationen Siebenbürgens, sondern auch die der Komitate des Partium beteiligten. Eine neu entdeckte, zur Zeit im Archiv der Stadt Kaschau (Košice) bewahrte Artikelsammlung ermöglicht jedoch dieses mangelhafte Bild des Jahres zu ergänzen. Der Landtag, auf dem diese Beschlüsse erlassen wurden, kam am 9. Juni zusammen. Die Mehrzahl der Gesetze wies auf die aktuellen Probleme Siebenbürgens hin. Im Fokus der Verhandlungen muss die „Türkenfrage“ gestanden sein: Die Stände ernannten Botschafter, um sie an den Sultan Suleiman zu schicken und versuchten zugleich einen osmanischen Angriff zu verhindern. Sie bestimmten weiterhin einige Regeln der siebenbürgischen Armee sowie der allgemeinen Steuerzahlung. Das wichtigste Resultat der *Congregatio* hat aber Georg Martinuzzi erzielt, es ist ihm nämlich gelungen, den bereits erwähnten gemeinsamen Landtag der drei siebenbürgischen Nationen und der Stände des Partium vorzubereiten.